

INCIPIT CONCILIUM SARDICENSE TRECENTORUM EPISCOPORUM ET IN
EO CANONES INSTITUTI

I. *Episcopum non debere ad aliam civitatem transferri*

II. *Episcopum de provintia ad provintias non transire, nisi fuerit invitatus*

5 III. *De duobus episcopis unius provintiae inter se contentionem habentibus*

III. *De episcopo adiudicato*

V. *De episcopis a synodo depositis*

VI. *De quibus supra*

VII. *De episcopis accusatis*

10 VIII. *Ut episcopi passim ad comitatum non pergant*

VIII. *De quibus supra*

X. *De quibus supra*

XI. *De quibus supra*

XII. *De quibus supra*

15 XIII. *Ut ne ex laico quilibet episcopus ordinetur*

XIII. *Ut episcopus in aliena provintia non immoretur*

XV. *De episcopis in aliena provintia possessiones habentibus*

XVI. *De clericorum excommunicatione*

XVII. *Licere clericis, si iniuste fuerint excommunicati, vicinos adire episcopos*

20 XVIII. *Non licere episcopo alterius clericum in suam ecclesiam ordinare*

XVIII. *De quibus supra*

XX. *Ut extranei clerici apud Thessalonicam non tardent*

XXI. *Clerici vim passi aut persecutionem, si ad aliam accesserint civitatem, non vetentur ibi morari, quamdiu potuerint redire*

25 EXPLICIUNT CAPITULA

INCIPIT CONCILIUM SARDICENSE TRECENTORUM EPISCOPORUM ET
IN EO CANONES INSTITUTI

30 ANNO SEXTO CONSTANTINI imperatoris Leontio et Salustio consulibus aera
CCCLXXI Sardicensis synodus congregata est, ubi omnes per Orientem Arriani
episcopi condemnati sunt, qui conventi ad concilium occurrere reatus conscientia noluerunt. In quo concilio inter cetera hae regulae pro disciplina ecclesiastica institutae sunt.

35 I. OSIUS EPISCOPUS DIXIT: NON MINUS MALA consuetudo quam perniosa corruptela funditus eradicanda est, nec cui liceat episcopo de civitate sua ad aliam civitatem transire. Manifesta est enim causa, qua hoc facere temptant,

2 INSTITUTI] corrected from INSTITUIT 5 episcopis] corrected from episcopus (?) habentibus]
corrected from habentius 24 morari] corrected from morati 26 ET] added 27 INSTITUTI]
corrected from INSTITUI

cum nullus in hac re inventus sit episcopus, qui de maiore civitate ad minorem transiret. Unde apparet avaritiae eos ardore inflammari et ambitioni servire et ut dominationem exerceant. Si ergo omnibus placet, ut huiusmodi pernitias austerius vindicetur, nec laicam communionem habeat, qui talis est.

40

Universi dixerunt: Placet.

Etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut forsitan excusationem adferat, quod populi litteras acceperit, cum manifestum sit praemio et mercede paucos, qui sinceram fidem non habent, potuisse corrumpi, ut clamarent in ecclesia et ipsum petere viderentur episcopum, omnino has fraudes removendas esse damnamus, ita ut nec laicam in finem communionem talis accipiat. Quod si vobis omnibus placet, statuite.

45

Universi dixerunt: Placet.

II. OSIUS EPISCOPUS DIXIT: Illud quoque statutum sit, ut episcopus de sua provincia ad aliam provinciam, in qua sunt episcopi, non transeat, nisi forte a fratribus invitatus, ne videamur ianuam caritatis claudere.

50

III. Osius episcopus dixit: Providendum est etiam, ut si in aliqua provincia forte aliquis episcopus contra fratrem suum episcopum litem habuerit, ne unus e duobus ex alia provincia advocet episcopos ad iudicium.

III. Osius episcopus dixit: Quod si aliquis episcopus adiudicatus fuerit in aliqua causa et putat se bonam causam habere, ut iterum iudicium renovetur, si vobis placet, sancti Petri apostoli memoriam honoremus, ut scribatur vel ab his, qui examinaverunt, vel etiam ab aliis episcopis, qui in provincia proxima morantur, Romano episcopo. Et si iudicaverit renovandum esse iudicium, renovetur et det iudices. Si autem probaverit talem causam, ut ea non refricentur, quae acta sunt, quae decreverit Romanus episcopus confirmata erunt. Si ergo omnibus placet, statuatur.

55

60

Synodus respondit: Placet.

V. Gaudentius episcopus dixit: Addendum est, si placet, huic sententiae, quam plena sanctitate protulistis, ut cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum episcoporum iudicio, qui in vicinis commorantur locis, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, alter episcopus in eadem cathedra post appellationem eius, qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in iudicio Romani episcopi determinata.

65

VI. Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua fuerint plurimi episcopi, unum forte remanere episcopum, ille vero per negligentiam noluerit ordinare episcopum, et populi convenerint episcopos vicinae provinciae, debere illum prius conveniri episcopum, qui in eadem provincia moratur, et ostendere quod populi petant sibi rectorem et hoc iustum esse, ut et ipsi veniant, et cum ipso ordinent episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit et dissimulaverit nihilque responderit, tunc satisfaciendum esse populis, ut veniant ex vicinis provinciis et ordinent episcopum. Iterum, licentia ordinandi episcopum danda passim non est. Si enim subito aut vicus aliquis aut modica civitas, cui satis est unus presbiter, voluerit sibi episcopum ordinari, ad hoc ut vilescat nomen episcopi et summi

70

75

83v

80 *honoris auctoritas, non debent illi ex alia provintia invitati facere episcopum, nisi aut in civitatibus, quae episcopos habuerunt, aut si qua tam populosa est civitas vel locus, qui mereatur habere episcopum.*

Synodus respondit: Placet.

85 *VII. Osius episcopus dixit: Et hoc placuit, ut si episcopus accusatus fuerit et omnes iudicaverint congregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo deiecerint eum, si appellaverit, qui deiectus videtur, et confugerit ad beatissimum Romanae ecclesiae episcopum et voluerit se audiri, si iustum putaverit, ut renovetur examen, scribere episcopis dignetur Romanus episcopus his, qui in finitima et propinqua altera provintia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, ut iuxta fidem veritatis definiant. Quod si is, qui rogat causam suam iterum audiri, deprecationem suam moverit episcopum Romanum, ut de latere suo presbiteros mittat, erit in potestate ipsius, qui velit et quid aestimet. Et si decreverit mittendos esse, qui praesentes cum episcopis iudicent, ut habeant etiam auctoritatem personae illius, a quo destinati sunt, erit in eius arbitrio. Si vero crediderit sufficere episcopos*
90 *provintiales, ut negotio terminum inponant, faciet quod sapientissimo consilio suo iudicaverit.*
95

VIII. Osius episcopus dixit: Inoportunitatis nostrae nimia frequentia et iniustae petitiones fecerunt non tantam habere gratiam aut fiduciam, dum quidam non cessant ad comitatum ire episcopi et maxime Afri, qui, sicuti cognovimus, sanctissimi fratris et coepiscopi nostri Grati salutaria consilia spernunt atque contempnunt, et non solum ad comitatum multas et diversas ecclesiae non profuturas perferant causas, ut fieri solet aut oportet, ut aut pauperibus aut viduis aut pupillis subveniatur, sed et dignitates saeculares et administrationes quibus quam postulant. Haec itaque pravitas olim non solum murmurationes sed et scandala excitant. Honestum est autem, ut episcopus intercessionem suam his praestet, qui aliqua iniqua vi obprimuntur, aut si vidua affligatur aut populus expolietur, tamen et ista omnia, si iustam habeant causam et petitionem. Si vobis ergo, fratres karissimi, placet, decernite ne episcopi ad comitatum accedant, nisi forte hi, qui religiosissimi imperatoris litteris vel invitati fuerint vel vocati. Sed quoniam saepe contingit, ut ad misericordiam ecclesiae confugiant, qui iniuriam patiuntur, et qui peccantes in exilium vel in insulas damnantur, aut certe quamcumque sententiam suscipiunt, ideoque subveniendum est his et sine dubitatione eis petenda per ecclesiam indulgentia. Si vero hoc vobis placet, statuatur.
100
105
110

Universi dixerunt: Placet et constituatur.

115 *VIII. Osius episcopus dixit: Haec quoque prudentia vestra tractare debet, ut quia decrevistis ne episcopi improbitas notetur ad comitatum pergendo, quicumque ergo quales superius memoravimus preces habuerint vel acceperint, per diaconum suum mittant, quia persona ministri non erit invidiosa, quae celerius poterit, quae impetraverit, referre. Et hoc consequens esse videtur, ut unusquisque, qui preces habuerit, eas ad fratres et coepiscopos nostros, qui in maxima civitate, id est qui in metropoli consistunt, mittant, et illi per suos diaconos destinando commendaticias epistolas pari ratione ad fratres et coepiscopos nostros, qui in illo tempore in his regionibus et urbibus morantur, in quibus Felix et beatus Augustus rempublicam gubernant. Si vero habet quis episcoporum ami-*
120

cos in palatio, qui cupit aliquid, quod tamen honestum est, impetrare, non prohibeatur per diaconum suum rogare et significare eis, quos scit benigna intercessione sibi absentem posse praestare. Qui vero Romam venerit, sicut dictum est, sanctissimo fratri et coepiscopo nostro Romanae ecclesiae preces, quas habet, tradat, ut et ipse prius examinet, si honeste et iuste sunt, et praestet diligentiam atque sollicitudinem, ut ad comitatum perferantur.

Universi dixerunt placere sibi.

X. Alipius episcopus dixit: Si propter pupillos et viduas vel laborantes, qui causas non iniquas habent, susceperunt peregrinationis incommoda, habebunt aliquid iustae rationis. Nunc vero cum ea postulent, quae sine invidia omnium, et reprehensione esse non possunt, non necesse est ire illos ad comitatum.

XI. Gaudentius episcopus dixit: Ea, quae salubriter providistis, convenienti aestimatione omniumque deo placitura et hominibus, tenere hactenus fortitudinem possunt, si metus huic sententiae coniungatur. Scimus enim etiam ipsi sapientissime propter paucorum imprudentiam sacrum ac religiosum sacerdotale nomen fuisse reprehensum. Si igitur contra omnium sententiam aliquis visus fuerit ambitioni magis placere quam deo, debet scire causis redditus honorem atque dignitatem se amissurum. Hoc autem sciri et comperi poterit, si unusquisque nostrum, qui in canali constitutus est, cum progredientem episcopum viderit, inquirat transitum eius, causas videat, quo tendit agnoscat, et si quidem eum agnoverit ire ad comitatum, requirat illud, quod superius comprehensum est, ne forte invitatus sit, ut ei facultas eundi permittatur. Sin vero, ut superius meministis sanctitas vestra, propter desideria et ambitiones ire ad comitatum temptaverit, neque litteris eius subscribatur neque in communionem recipiatur. Si vobis placet, debet omnium sententia confirmari.

Universi dixerunt hoc honestum est et placere sibi constitutionem.

XII. Osius episcopus dixit: Sed et moderatio necessaria est, dilectissimi fratres, ne subito adhuc quidam nescientes quid decretum sit in synodo venerint subito ad civitates eas, quae in canali sunt. Debet episcopus civitatis ipsius admonere et instruere illum et ex eo loco ille mittat diaconum, admonitus tamen ipse redeat ad parochiam suam.

XIII. Osius episcopus dixit: Necessarium arbitror ut diligentissime tractetis, si forte aut dives aut scolasticus de foro aut ex administratore episcopus fuerit postulatus, non prius ordinetur, nisi ante et lectoris munere et officio diaconi et presbiteri fuerit perfunctus, et ita per singulos, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quae habent utique prolixum tempus, probari qua fide sit, quae modestia et gravitate et verecundia. Et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio inlustretur. Nam nec conveniens est nec ratio nec disciplina patitur, ut temere ac leviter ordinetur aut episcopus aut presbiter aut diaconus, qui neophitus est—maxime cum beatissimus apostolus magister gentium, ne hoc fieret, denuntiasset et prohibuisse videatur—sed hi, quorum per longum tempus examinata sit vita et merita comprobata.

Universi dixerunt placere sibi haec.

170 *XIII. Osius episcopus dixit: Hoc quoque statuere debetis, ut episcopus ex alia
civitate, cum venerit ad aliam civitatem vel ex provintia sua ad aliam provintiam,
et ambitioni magis serviat quam devotioni, ita ut si voluerit in aliena civitate
multo tempore residere, et contingat ut episcopus civitatis ipsius non tam instruc-
tus sit nec tam doctus, is vero, qui advenit, incipiat contempnere eum et frequen-
ter facere sermonem, ut dehonestet et deformet illius personam, qua occasione
fit, ut non dubitet relinquere sibi adsignatam ecclesiam et transire ad alienam.
175 Definite ergo tempus, quia et non recipere episcopum inhumanum est et diutius
residere perniciosum est. Ne fiat ergo, hoc providendum est: Memini autem supe-
riori concilio fratres nostros constituisse, ut si quis laicus in ea, qua commoratur,
civitate tres dominicas, id est per tres septimanas, non celebrasset conventum,
180 communionem privaretur. Si ergo haec circa laicos constituta sunt, quanto magis
nec licet nec decet, ut episcopus, si nullam tam gravem habet necessitatem nec
tam difficilem rationem, ut tamdiu desit ab ecclesia nec populum contristet.*

Universi dixerunt placere sibi.

185 *XV. Osius episcopus dixit: Quia nihil praetermitti oportet, sunt quidam fratres
et coepiscopi nostri, qui non in ea civitate possident, in qua episcopi videntur
esse constituti, vel certe parvam rem illi... alibi autem idonea predia habere nos-
cuntur vel affectiones proximorum, quibus indulgeant. Hactenus autem eis per-
mitteri oportet, ut accedant ad possessiones suas et disponant vel ordinent fructum
laboris sui, ut post tres dominicas, id est post tres septimanas, si morari necesse
est, in suis potius fundis morentur. Et si est proxima civitas, in qua presbiter est,
190 ne sine ecclesia facere videatur diem dominicum, illuc accedat, ut nec res eius
domesticae per absentiam eius detrimentum sustineant, et non frequenter veni-
endo ad aliam civitatem, in qua est episcopus, suspicionem iactantiae et ambitio-
nis incurrat.*

Universi dixerunt placere sibi.

195 *XVI. Osius episcopus dixit: Si hoc quoque omnibus placet, ut sive diaconus
sive presbiter sive quis clericorum ab episcopo suo communionem fuerit privatus,
et ad alterum perexerit episcopum, et scierit ille, ad quem confugerit, eum ab
episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat; quod si
fecerit, sciat se convocatis episcopis causas esse dicturum.*

Universi dixerunt: Hoc statum et pacem servabit et concordiam custodiet.

200 *XVII. Osius episcopus dixit: Quod me adhuc movet, reticere non debeo. Si
episcopus quis forte iracundus, quod esse non debet, cito aut aspere commovea-
tur adversus presbiterum aut diaconum suum, et exterminare eum de ecclesia
voluerit, providendum est, ne innocens damnetur aut perdat communionem. Et
205 ideo habeat potestatem, qui deiectus est, ut finitimos episcopos interpellet et
causa eius audiatur et diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audien-
tiam roganti. Et ille episcopus, qui aut iuste aut iniuste abiecit eum, patienter
accipiat, ut negotium discutiatur, ut vel probetur sententia eius a plurimis vel
emendetur. Tamen priusquam omnia diligenter et fideliter fuerint examinata,
210 eum, qui fuerit communionem separatus, nullus alius debet praesumere, ut recipiat
et communionem societ. Qui autem convenerint ad audiendum, si clericorum esse
fastigium viderint et superbiam, non decet ut episcopus aut iniuriam aut contume-*

84v

liam patiat, austerioribus eos verbis castigent, ut oboediant honesta praecipienti episcopo, quia sicut ille sincerum amorem debet clericis exhibere caritatis, ita quoque vicissim ministri infucata debent episcopo suo obsequia exhibere.

215

XVIII. Ianuarius episcopus dixit: Illud quoque sanctitas vestra statuat, ut nulli episcopo liceat alterius civitatis ecclesiasticum sollicitare et in sua diocesi ordinare clericum, quia ex his contentionebus solent nasci discordiae. Et ideo prohibeat omnium sententia, ne quis hoc facere audeat.

XVIII. Osius episcopus dixit: Et hoc universi constituimus, ut quicumque ex alia parochia voluerit alienum ministrum sine consensu episcopi ipsius et sine voluntate ordinare, non sit rata ordinatio eius. Quicumque autem hoc usurpaverit, a fratribus et coepiscopis nostris et admoneri debet et corrigi.

220

XX. Cletitius episcopus dixit: Non ignoratis quanta et qualis sit Thessalonicensium civitas. Saepe enim ad eam veniunt ex aliis regionibus presbiteri et diaconi, et non sunt contenti, ut brevi tempore remorentur aut resideant ibi, aut certe vix post longa spacia ad sua redire coguntur.

225

Universi dixerunt: Ea tempora, quae constituta sunt circa episcopos, et erga horum personas observari debent.

XXI. Osius episcopus dixit: Suggestente fratre et coepiscopo nostro Olimphio, hoc etiam placuit, ut si aliquis vim peressus est et inique pulsatus pro disciplina vel catholica defensione vel confessione veritatis, fugiens pericula, innocens et devolutus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari quamdiu aut redire potuerit aut iniuria eius remedium acceperit. Durum est enim, qui persecutiones patitur non recipi; etiam et larga benivolentia et humanitas est ei exhibenda.

230

235

EXPLICIT CONCILIUM SARDICENSE